

ביאורים

הפילוסופים, בשונה מהיהדות, טענו כי כל תכליתו של האדם היא עצם קניית החכמה והדבקות בדברים העיוניים. לשם כך על האדם להתנתק מענייני העולם הזה, משום שהם אינם מועילים לדבקות השכלית, ואף מפריעים לה. לשם כך על האדם להתנזר מענייני העולם הזה, ולפרוש גם מכל דבר הגורם לו הנאה.

מסיבה זו, בעיני הפילוסופים יש להמעיט כל כך בערך העיסוק בחומריות ובגוף, גם האחריות שלהם על מעשיהם החומריים בטלה, כיוון שאין להם חשיבות. ולכן כל העניין המוסרי הפך בעיניהם להיות 'המלצה טובה' להדמות לבורא במעשים הטובים, כאשר אין כל דבר המחייב לעשות זאת, (מלבד דברים שעליהם חושב האדם בשכלו שהם חשובים), וגם אין כלל שכר על עשיית טוב, ועונש על עזיבתו.

כנגד תפיסה זו נלחמת תורת ישראל. תורתנו הקדושה מחנכת אותנו שעל אף הערך הגדול שבדבקותו השכלית של האדם בבורא, (עד כדי כך שמצינו שאנשים גדולים פרשו מענייני העולם הזה לצורך מעלות גבוהות), אסור שדבר זה יגרום לירידה מוסרית בפעילותו של האדם בעולם. התורה מחנכת את האדם שבריאיתו בעולם הזה הייתה מתוך מטרה שהוא יהיה אחראי למעשיו, ויפעל בעולם הזה מתוך קדושה ועל פי רצון הבורא. זהו ה'אור' שמביאה היהדות לעולם, אור שנותן לעולם ערך ותקווה, ומעמיד את העולם ברמה מוסרית גבוהה.

אלא, שעם ישראל נמצא לעתים במצב שפל, בגלות, ואז אותו האור לכאורה דועך. אולם, גם מצב מסוים של שפלות וקושי, אינה ראייה על דעיכה מוחלטת של האור, או על חוסר האמת שבו, וכמו שמצינו בדתות האחרות, שהן מחשיבות דווקא את הנאמנים לדת, ופחות את בעלי ההצלחה. בתקופה שכזאת מוטל על עם ישראל תפקיד נוסף. יחד עם הדבקות המוחלטת בקב"ה, ראי ישראל, גם בזמנים קשים, יסבלו את כל הייסורים לשם שמים.

הרחבות

ידו הנטויה של הקב"ה על ישראל בגלות

ומביא ראיה משפלותנו וענינו ופארנו על דעיכת אורנו. בתורה נאמר: "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים לא, יח), הגמרא מביאה את דברי רב יוסף האומר שלמרות זאת: "ידו נטויה עלינו, שנאמר 'ובצל ידי כסיתיו' (ישעיה נא, טז)" [חגיגה ה:]. בהמשך סיפרה הגמרא על ויכוח שהיה בין רבי יהושע בן חנניה לצדוקי. הצדוקי טען שהקב"ה החזיר את פניו מעם ישראל ועזבם, וענה לו רבי יהושע שעדיין ידו נטויה עלינו.

המהרש"א, העיר על המקור שהביא רב יוסף, מהפסוק בישעיה, שהוא מבטא, לכאורה, דבר שלילי: "וכל המפרשים וכן התרגום פירשו בו לרעה" [חידושי אגדות לחגיגה שם].

בספר בית הלוי תירץ שהדבר דומה להבדל שבין אדם שהניח ארנק ברשות הרבים ועזבו, שעל פי הדין נחשב הארנק כהפקר, לבין אדם שזרק את כליו על מנת לשוברם שאינם הפקר: "והחילוק הוא בדמניח כיסו ברה"ר ולא איכפת ליה כלל מה שיהיה בו הוא דסבירא ליה להטור דהוא הפקר אבל בזרק כליו לשוברם דיש לו בזה כוונה ורצון לשוברו כל זמן שלא נשברו הם שלו עדיין. וזהו הצדוקי אמר לו... דכבר סילק השי"ת רשותו מהם ואינם עוד שלו כלל. רק זה היה אם הקדוש ברוך הוא משלחם מארץ ישראל ולא איכפת ליה במה שיעשו הכשדים בהם, והראה לו רבי יהושע בן חנניה עוד ידו נטויה עלינו דשלחם לשם כוונה מיוחדת שיסבלו שם יסורים והוי כמו זורק כליו לשברם דהם שלו עדיין" [בית הלוי, פרשת ויצא, פרק כח].

שאלות לדין

חז"ל אמרו "לא הביישן למד" ואמרו "ובושת פנים לגן עדן". אז זה טוב או לא טוב?
"ההצלחה לאדם אמנם היא החכמה העיונית" אז מה כן התכלית?

התנורות הפילוסופים

יה אמר הפתור: אני רואה אותך תוקף את הפילוסופים ומיחס אליהם הפך מה שנתפרסם אודותם, עד שפל מי שפרש והתנזר, נאמר שהוא התפלסף והלך שבי אחר דעת הפילוסופים, ואתה שולל מהם כל מעשה טוב.

יש אמר החבר: אכן מה שאמרתיו הוא עקר אמנותם, שתכלית ההצלחה לאדם אמנם היא החכמה העיונית והיות הנמצאות משכלות על ידי השכל בלתי ויעשה שכל בפעל, ואחר כן שכל נקנה קרוב לשכל הפועל, ולא ירא מהפליין. וזה לא ישלם אלא גבלוי הימים במקור ובהתמדת המחשבה, וזה לא ישלם עם עסקי העולם, ולפיכך ראו להתנזר בענייני הממון והגדלה והתנאה והבנים, פדי שלא יטרידו אותם מן החכמה. וכאשר יהיה האדם חכם באותה התכלית המבקשת מהחכמה, לא יחוש למה שהוא עושה, כי הם אינם יראי חטא המקוים לקבל שכר על היראה ההיא, ואינם חושבים שאם היו גוזלים ממון ורוצחים היו נענשים על כך, אלא ציו על הטוב והזהירו מן הרע על דרך היותר ראי והעדיף, וההתדמות לבורא אשר סדר את הדברים על הדרך היותר טובה. ויצרו חקים, והם הנהגות שאינן מחיבות, אלא מתנות, אלא אם פן היה פהו הכרת. ואין התורה פן, אלא בחלקים החברתיים, שפבר התבאר בחכמה התורתית מה שסובל יוצאים מן הפלל ומה שאינו סובלם.

כ אמר הפתור: כבר דעך האור הזה אשר אתה מתאר דעיכה שרחוק לחשב שיראה עוד, ונמחה מחיה שאין להעלות על הדעת תקונה.

כא אמר החבר: לא דעך אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין הפקחות, ומביא ראיה משפלותנו וענינו ופארנו על דעיכת אורנו, ומביא ראיה מתגברת זולתנו ונצחוננו בעולם הזה והשתלטו עלינו לכך שיש לו אור.

כב אמר הפתור: לא הבאתי ראיה מזה, כי אני רואה שתי הדתות המתנגדות זו לזו מנצחות, ולא יתכן שתהיה האמת בשני קצות הסותר, אלא או באחד מהם או אף לא באחד מהם. וכבר פרשת לי ב"הנה ישפיל עבדי" מה שהורה שהשפלות והפגיעה יותר נאותות לענין האלהי מהתגברת והגאונה, וזה גם כן מפרסם בשתי הדתות, כי הנה הנוצרים אינם מתהדרים במלכים ובגבורים ובעשירים, אלא באותם שהלכו אחרי ישו כל משך הזמן הארך אשר לא קמה בו דתו, והיו האנשים ההם גולים ומתחבאים ונהגים בכל מקום שנמצא אחד מהם, וסבלו למען דתם פלאים מן השפלות וההרג, והם אשר מתפרכים בהם ומקבדים מקומותם והריגתם ובונים פנסיות על שמוותם. וכן תומכי בעל האסלאם כבר סבלו מן השפלות הרבה עד שנחלו נצחון, ובהם מתהדרים, ובשפלותם ובמותם על דתם מתפארים, לא בשליטיים המתהדרים בממונם ורחות מצבם, אלא באלה הלובשים בלאות ואוכלים שעורים ואינם שבעים, אכל, חבר היהודים, היה זה מהם עם תכלית הפרישות וההתחדות לאלהים. ואלו הייתי רואה היהודים עושים זה לשם ה', הייתי נוהג להם יתרון על מלכי בית דוד, מפני שאני יודע מה שלמדתי במאמר "את דבא ושפל רח" וגו', ושאור ה' אינו חל אלא בנפשות הענוים.

מה שנתפרסם - ההמון משבח את הפילוסופים. על ידי השכל בכה וכו' - בקניית ידיעות עיוניות, השכל יוצא מן הכוח אל הפועל. שכל נקנה וכו' - [עיין לעיל מאמר א, א]. מתנות - בתנאי שיש צורך לחברה בהם. הכרח - על מנת לשמור את סדרי החברה. בחלקים החברתיים - כמו דיני ממונות, שתלויים בתקנות חז"ל. מה שסובל וכו' - במצוות שבין אדם לחברו ישנם מצוות שנדחות במצבים מסוימים מפני צורך אחר. האור הזה - השראת השכינה בעם ישראל. שני קצות הסותר - שני צדדים הסותרים זה את זה. בהנה ישכיל עבדי - בביאור פרכים נב, נג שבספר ישעיהו (ראה מאמר שני, לד והלאה). עושים זה - סובלים צרותיהם. יתרון על מלכי בית דוד - על אף גדולתם וכבודם.

שפלות היהודים

